

УЛС ТӨРИЙН ХҮНИЙСЛИЙН ОНОЛ, АРГАЗҮЙН ХАНДЛАГУУД

Ж.Төртогтох

МУИС, ШУС, Нийгмийн Ухааны салбар,
Улс төр судлалын тэнхимийн эрхлэгч, профессор,
Ардчилал судлалын төвийн захирал

Д.Уртнасан

МУИС, Улс төр судлалын тэнхимийн докторант,
Ардчилал судлалын төвийн судлаач

Хураангуй: Түүх, нийгэм, философи, нийгмийн сэтгэл судлал, улс төр судлал гээд нийгмийн ухааны салбарууд хүнийслийн талаар идэвхтэй судлах болсон нь 1980-аад оноос өрнөдийн орнуудад улс төрийн хүнийсэл хүчтэй ажиглагдаж эхэлсэнтэй холбоотой. Улс төр судлаачид уг асуудлын судалгааны ач холбогдол, энэ чиглэлээр дагнасан судалгаа хийх хэрэгцээ шаардлагын талаар ихээхэн анхаарал хандуулах болсон. Тус өгүүлэлд хүнийслийн ерөнхий ойлголт, нэр томъёоллууд, нийгмийн хөгжлийн явц дахь ойлголтын өөрчлөлтийг харуулах, улс төрийн хүнийслийн онол аргазүйн хандлага, судалгааны чиглэл, хэмжүүрүүдийн талаар тусгахыг зорьсон болно.

Түлхүүр үг: Хүнийсэл, улс төрийн хүнийсэл, төр иргэний харилцаа

Оршил

ХХ зууны эцэст улс орнуудад улс төрөөс хүнийсэх хандлага улам бүр автах болсныг улс төр судлаач Жиовани Сартори онцолсон¹ бөгөөд энэ үзэгдэл 1980-аад оноос өрнөдийн орнуудад ялангуяа АНУ, Дани зэрэг улсуудад хүчтэй ажиглагдаж эхэлсэн. Уг үзэгдэл газар авахын хэрээр төр ба иргэн хоорондын харилцаа улам бүр хөндийрч, үүнтэй холбоотой олон асуудлууд бодлого боловсруулагчид болон судлаачдын анхаарлыг татсаар байна. Ардчилалд шилжилт хийгээд 30 жил болж байгаа Монгол улсад ч мөн энэ асуудал ажиглагдсаар байгааг улс төр судлаач Ц.Мөнхцэцэг “Олон нийт улс төрийн үйл явц, намуудын тэмцэл, зөрчлөөс залхаж, сонгогчдын сонгуульд оролцох оролцоо буурч, улс төрөөс хүнийсч байна.” хэмээн дүгнэжээ. Төрийн бодлого олон нийтийн хэрэгцээ шаардлагыг хангаж чадахгүй байгаа учир иргэдийн төрд итгэх итгэл алдарч улмаар иргэд улс төрөөс хөндийрэх хандлага ихсэж байна.

Материал ба аргазүй

Тус өгүүлэлд хүнийслийн ерөнхий ойлголт, нэр томъёоллууд, нийгмийн хөгжлийн явц дахь ойлголтын өөрчлөлтийг харуулах, улс төрийн хүнийслийн онол аргазүйн хандлага, судалгааны чиглэл, хэмжүүрүүдийн талаар тусгахыг зорьсон болно. Учир нь дотоод, гадаадын судлаачдын судалгааны ажил, эрдэм шинжилгээний бүтээлүүдэд хүнийсэл, улс төрийн хүнийсэл, түүний илрэлийн талаар олонтаа дурдсан бөгөөд өнөөгийн нийгэмд тулгамдаад байгаа олон асуудлуудтай ямар нэгэн хэмжээгээр

¹ Berger, B. (2009) Political Theory, Political Science, and End of Civic Engagement, *Perspectives on Politics* Vol.7 No.2, 335-350

холбоотой, судалгаа шинжилгээний хэрэгцээ шаардлага байгааг илэрхийлсээр байна. Хэдийгээр нэршил, хэлбэрийн хувьд ялгаатай боловч мөн чанар агуулгын хувьд ижил байгаа нь уг асуудлын судалгааны ач холбогдол, энэ чиглэлээр дагнасан судалгаа хийх хэрэгцээ байна гэж таамаглаж болохоор байна.

Тухайлбал, 2019 онд хийгдсэн “Ардчиллын хөгжил, бэхжилтийн тулгамдсан асуудал, сорилтууд” судалгаанд 1990-2019 оны хооронд Монгол оронд ардчилал хэрхэн хөгжиж, ямар ямар саад бэрхшээлүүдийг даван туулж байгаа зэргийг нарийвчлан авч үзсэн бөгөөд иргэд улс төрөөс хүнийсч байгааг ардчиллын хөгжлийн явцад илэрч байгаа нэг сорилт болгон авч үзэж, энэхүү асуудлыг эмпирик байдлаар харах шаардлагатай хэмээгээд хамгийн бодит харах боломжтой тоон үзүүлэлт нь УИХ-ын сонгууль болон Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн ирц гэж дүгнэсэн байна.²

Улс төрийн шинжлэх ухааны нэвтэрхий толь бичигт **alienation** хэмээх нэр томъёог “Орчин үед улс төрийн шинжлэх ухаанд хүнийслийг илүү нарийсган, улс төрийн буруу зан үйлд хөтөлдөг сөрөг, шүүмжилсэн хандлагад хэрэглэгдэж байна. Хүнийслийн талаарх улс төрийн шинжлэх ухааны эмпирик судалгааны чухал сэдвүүд бол үзэл баримтлалын олон талт дүн шинжилгээ, түүний хэмжилт, хувь хүний улс төрийн зөн үйлд мэдрэмжийн үзүүлж буй үр нөлөө, ялангуяа улс төрийн идэвхгүй байдал ба эсэргүүцлийн үйл ажиллагаанд оролцох тухай юм.”³ хэмээн тодорхойлжээ.

Улс төр судлаач Ц.Мөнхцэцэг 1990-2019 оны хооронд Монголд сонгууль, түүний үйл явц хэрхэн өрнөж байсныг нарийвчлан судлан гаргасан байна. 1990 онд ардчилсан Үндсэн хуулийг баталж, түүнд засгийн бүх эрх мэдэл ард түмний гарт байгааг, тэрхүү эрх мэдлээ өөрсдийн төлөөллөө сонгуулиар сонгож эдлэхийг тунхагласан. Тэрээр улс төрийн сонгуулийн үйл явцыг судлах нь ардчиллын гол үзүүлэлтүүдийг илрүүлэн гаргах боломжтой болгодог тул судалгааны болон практикийн ихээхэн ач холбогдолтой гэж үзсэн. Судлаач сонгуулийн үйл явцад хамгийн их нөлөөлдөг хүчин зүйл сонгогчдын зан үйл болдог бөгөөд Монголын сонгогчдын зан үйл онцлогийг улс төрөөс хүнийсэх үйл явц, улс төрийн тогтолцоонд итгэл алдрах байдал, нутгархах хандлага, хамаатан садны хэлхээ холбоо, үндсэрхэг үзэл гэсэн үзүүлэлтүүдээр илэрхийлсэн байна. Үүнээс иргэдийн улс төрөөс дайжих байдлыг улс төрөөс хүнийсэх үйл явц, улс төрийн тогтолцоонд итгэл алдрах байдал гэсэн хоёр үзүүлэлтээр авч үзсэн байна. “Олон нийт улс төрийн үйл явц, намуудын тэмцэл, зөрчлөөс залхаж, сонгогчдын сонгуульд оролцох оролцоо буурч, улс төрөөс хүнийсч байна. Тийм учраас улс төрийн намуудын хувьд мөрийн хөтөлбөр, нэр дэвшигчдээ сурталчлан таниулахаас гадна өөрийн дэмжигч сонгогчдоо сонгуульд оролцохыг уриалах давхар ажил нэмэгдэж байна.”⁴ Тэрээр үүнийг 2008 онд болсон орон нутгийн сонгуулийн ирц нийслэлийн хэмжээнд 44% байж сонгууль дахин явагдсан жишээгээр тайлбарлажээ. Олон нийтийн санаа бодлын цуврал судалгааны дүнг нэгтгэн үзээд улс төрийн институтүүд болон оршин буй төрийн тогтолцоонд итгэл алдрах байдал нь өнөөгийн тогтолцоонд сэтгэл дундуур байх иргэд буюу пессимистүүдийн тоо, улс төрийг огт сонирхдоггүй идэвхгүй хүмүүсийн тоо тогтмол нэмэгдэж байна гэж дүгнэсэн. Энэ нь сонгууль болгоноор өөр өөр намуудад санал өгөх сонгогчдын тоог нэмэгдүүлж байгаа бөгөөд эдгээр хүмүүсийг “Хөвдөг сонгогчид” гэж томъёолоод нийт сонгогчдын 30 орчим хувийг эзэлж байна.

² Бумдарь, Д. (2019). Ардчиллын хөгжил, бэхжилтийн тулгамдсан асуудал, сорилтууд. In *Монгол дахь ардчиллын хөгжил, бэхжилт, асуудал, сорилт \1990-2019* (pp. 9-41). Улаанбаатар: "Адмон принт" ХХК ,

³ Төмөрбаатар, Я. (2020). Хүнийсэл. Т. Ж, & М. С-Д, *Улс төрийн шинжлэх ухааны нэвтэрхий толь* (хуудас. 747-750). Улаанбаатар: Адмон принт ХХК, хуудсд. 747-748)

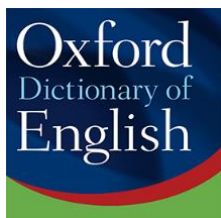
⁴ Мөнхцэцэг, Ц. (2019). Сонгуулийн үйл явц: Сонгуулийн компани, сонгуулийн систем, тулгамдсан асуудал. In *Монгол дахь ардчиллын хөгжил, бэхжилт, асуудал, сорилт \1990-2019* (pp. 107-131). Улаанбаатар: "Адмон принт" ХХК, 126.

Төрийн бодлого мөн чанарынхаа хувьд зөв зохистой байхын тулд оролцож буй субъектүүдийн тэгш оролцоо чухал хэдий ч ардчилалд бэхжиж амжаагүй байгаа манайх шиг улсын хувьд улс төр эдийн засгийн явцуу бүлэг үүсэж, корпорацийн сонирхлоо хамгаалан тодорхой хүрээнд төрийн бодлогыг боловсруулж хэрэгжүүлэхэд үлэмж нөлөө үзүүлдэг. Энэ үзэгдлийг Чехийн улс төр судлаач Михал Клима клиентелизм гэж тодорхойлсон байна. Төрийн хууль тогтоох байгууллага нь иргэд төлөөллөөрөө дамжуулж байгуулдаг төлөөллийн байгууллага бөгөөд энэхүү үйл явц нь улс төрийн намаар дамжин хэрэгждэг. Өөрөөр хэлбэл улс төрийн нам бол төр болон иргэний нийгмийг холбогч гүүр байх учиртай. Харин намууд олгархи бүлгийн гарт орж клиентелист болох үед төрөөс гарах хууль тогтоомж, бодлого цөм тухайн бүлгийн эрх ашгийг хамгаалсан байдаг. Ийнхүү улс төрийн намууд клиентелист болж ирэхийн цагт олгархи бүлэглэлийн эрх ашгийг хамгаалахын тулд төрийн эрх мэдлийг авах гэж улайран сонгуулийн хэтийдсэн амлалт өгч сонгуульд оролцдог. Гэвч амлалтдаа хүрч чадаагүй учир иргэдийн үл итгэх байдал улам нэмэгддэг.

Үр дүн

Хүнийслийн онолыг түүх, нийгэм, философи, нийгмийн сэтгэл судлал, улс төр судлал гээд нийгмийн ухааны салбарууд сонирхон судалдаг. “Хүнийсэл буюу Alienation гэсэн нэр томъёо нь Англи хэл дээр XV зууны эхэн үед а/хувь хүний бурхнаас хөндийрэх тухай, б/өмчлөх эрхийг хуулийн дагуу шилжүүлэх тухай гэсэн үзэл санаанд хэрэглэгдэж эхэлсэн бөгөөд зарим судлаачид хууль эрхзүйн хэрэглээгээр дамжин Англи хэлнээс Герман хэлэнд орсон гэж үздэг.”⁵

Хүнийсэл /alienation/:

Оксфордын толь бичигт хүнийслийг дараах байдлаар тодорхойлсон⁶:

- 1/ нөхцөл байдал эсвэл ямар нэгэн туршлагаас холдож хөндийрсөн байдал,
- 2/ өөрийн өмчийн эрхийг шилжүүлэх

Кембрижийн толь бичигт хүнийслийг дараах байдлаар тодорхойлсон⁷:

- 1/ эргэн тойрныхоо хүмүүстэй ямар ч холбоогүй эсвэл бүлгийн гишүүн биш гэсэн мэдрэмж,
- 2/ хэн нэгнийг дэмжих, санал нийлэхээ болих үйлдэл

Мерриам вебстерийн толь бичигт хүнийслийг дараах байдлаар тодорхойлсон⁸:

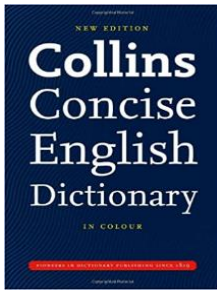
- 1/ өмнө нь холбоотой байсан зүйл, байр сууринаасаа хүн холдох эсвэл тухайн хүний сэтгэлийг татахаа болох
- 2/ эд хөрөнгийг бусдад шилжүүлэх

⁵ Alienation. (2018, Aug 30). Retrieved from Plato.stanford.edu: <https://plato.stanford.edu/entries/alienation/>

⁶ Оксфордын Англи-Монгол толь бичиг

⁷ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/alienation>

⁸ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/alienation>

Коллинсийн толь бичигт хүнийслийг дараах байдлаар тодорхойлсон⁹:

- 1/ нүүр буруулах, гадуурхах
- 2/ гадны хүн байх эсвэл нийгмээс тусгаарлагдах мэдрэмж
- 3/ сэтгэцийн эмгэг: хүн өөрийгөө болон гадаад ертөнц хоёулаа бодит бус мэт санагдаж хүний сэтгэл санааг дарангуйлах
- 4/ хуулийн хүрээнд: а. эд хөрөнгийг шилжүүлэх буюу гэрээслэлээр бусдын өмчлөлд шилжүүлэх б. өмчлөгчийн эд хөрөнгөө захиран зарцуулах эрх

Улс төрийн шинжлэх ухааны нэвтэрхий толь бичигт хүнийслийг дараах байдлаар тодорхойлсон¹⁰:

- 1/ Иргэний ба капиталист нийгмийн дүн шинжилгээнд хүнийсэл нь хүмүүсийн холбоо тасрах процесс гэжээ.
- 2/ Тоглогч өөртөө болон нийгмийн харилцааны эсвэл бусад биеүүдийн хооронд эерэг харилцан хамаарлыг ойлгож чадахгүй байх

“Хүнийсэл нь ямар нэг нийгмийн чухал объектоос холдож хөндийрөх хандлага бөгөөд нийгмийн чухал объект нь хувь хүнтэй шууд холбоотой нийгэм соёлын аливаа үзэгдэл байж болдог.”¹¹ “Хүрээлэн буй орчин, ажил, ажлын бүтээгдэхүүн, өөрөөсөө хөндийрсөн, тусгаарлагдсан мэдрэмжийг хэлнэ.”¹²

Мөн Философийн гарын авлагад “Хүнийсэх” гэдэг нь хөндийрөл, салалт гэсэн утга илэрхийлнэ”¹³ хэмээн авч үзсэн байна.

Хүнийслийг субъектив болон объектив гэж ангилдаг. Субъектив хүнийсэл нь субъект нь ямар нэг асуудалтай тулгарахад хэрхэн мэдэрч, бодох туршлагатай хамаарал бүхий харилцаа бол объектив хүнийсэл нь субъектийн асуудалтай тулгарахад мэдрэх мэдрэмж, бодол туршлагатай огт хамаардаггүй. Объектив, субъектив хүнийслийг нийгмийн нөхцөлд авч үзэн онол зүйн схемээр тайлбарлах боломжтой. Хүснэгт 1 . Объектив, субъектив хүнийсэл /Онол зүйн схем/¹⁴

Нийгмийн нөхцөл	Субъектив хүнийсэл	Объектив хүнийсэл
I	+	+
II		+
III	+	
IV		

Эх сурвалж: Stanford Encyclopedia of Philosophy: Alienation 2018

⁹ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/alienation>

¹⁰ Төмөрбаатар, Я. (2020). Хүнийсэл. Т. Ж, & М. С-Д, *Улс төрийн шинжлэх ухааны нэвтэрхий толь* (хуудсд. 747-750). Улаанбаатар: Адмон принт ХХК хууд. 747)

¹¹ E.Olsen, M. (1969). Two categories of political alienation. *Oxford Journals, Vol 47, (Issue 3)*, 288-299.

¹² www.britanica.com

¹³ Хууль зүй, Дотоод хэргийн яам. (2007). Шүүх, эрх зүйн шинэчлэлт, Философи гарын авлага, Улаанбаатар, 71.

¹⁴ *Alienation*. (2018, Aug 30). Retrieved from Plato.stanford.edu: <https://plato.stanford.edu/entries/alienation/>

I нийгмийн нөхцөлийн талаар К.Маркс капиталст нийгмийн нөхцөл байдалд тохируулан оношилсон бөгөөд Марксын онол үйлдвэрлэл, эдийн засгийн харилцаанд үүсэх аливаа зөрчлийг шийдвэрлэж, үйлдвэрлэлийн хөгжлийг шинэ шатанд гаргахыг зорьж байсан. “Нийгмийн шударга бус байдлыг улам бүр гүнзгийрүүлж байдаг объектив хүчин зүйл нь нийгмийн олонхын хэт туйлширсан хандлага байдаг гэж үзээд зөвхөн дарлагдагч ангийн улс төрийн нэгдлээр дамжуулан улс төрийн системийг ойлгож тайлбарлах нь дарлагч болон дарлагдагч ангиудын хооронд үүсэх ялгарлыг улам бүр ихэсгэж байдаг гэсэн саналыг дэвшүүлсэн¹⁵байдаг. Үйлдвэрлэлийн эдийн засгийн асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд мөлжлөгийг арилгах гэж тодорхойлон “Нийгмийн хөгжлийн түлхүүр нь зөвхөн мөлжлөгөөс чөлөөлөгдөхийг зорьж буй ажилчин анги бус хүний хөгжлийн зорилгыг ухамсарласан анги”¹⁶ гэсэн санааг мөн дэвшүүлсэн байдаг.

II нийгмийн нөхцөлийн хувьд Франкфуртын сургуулийнхан* баримталдаг бөгөөд хувь хүмүүс хөгжингүй капиталист нийгэмд үйл ажиллагаандаа бус харилцаандаа сэтгэл хангалуун байдаг. Тэд хүнийссэн нөхцөл байдалдаа өөрсдийгөө таньж түүнээс сэтгэл ханамж авдаг. Үүнийгээ “Нийгэм бол үргэлж “бусад” байдаг бөгөөд хэзээ ч “гэр” байж чаддаггүй. Ийм нөхцөл байдал байнга оршин байх тул үүнтэй харилцах сайн муу арга замууд байх ёстой ба хувь хүмүүст зайлшгүй шаардагдах зүйл бол тэд өөрсдөө юу бүтээнэ түүгээрээ бусадтай харилцах арга замыг тодорхойлдог”¹⁷ хэмээн тайлбарлажээ.

III нийгмийн нөхцөлийн талаарх асуудал Гегелийн үзэл санаанд тусгагдсан байдаг бөгөөд нийгэм улс төрийн бүтэц дэх хувь хүмүүс нь гэр бүлийн гишүүд, эдийн засгийн төлөөллүүд зэрэг ямар нэг харилцаанд байна гэдгийг ойлгож үнэлдэггүй учраас институтээс хөндийрч ухамсартайгаар татгалздаг. “Нийгэм оршин тогтох хэлбэрүүд бүхий үе шатуудаар хөгждөг бөгөөд үе шат бүрийн нийгмийн хэлбэрийн цогцолбор нь тухайн үеийн хамгийн сайн нийгмийн амьдралыг ухамсарлаж, хувь хүний болон хамтын ухамсар, үйл ажиллагаатай уялдан хөгжсөөр байдаг. Энэ нь төр улсад, сүнслэг чанарын түгээмэл ойлголтод, хүн төрөлхтний туйлын зорилгод ч ялгаагүй ёс суртахууныг харгалзан үздэг.”¹⁸ Гегелийн энэхүү санааг улс төр судлаач Жорж К.Комнинел “сүнслэг чанарыг бурхан гэсэн ойлголтоор хялбаршуулан ойлгож болох бөгөөд дэлхий дээр өөрийгөө ухамсарлан ойлгох явдал нь нийгмийн харилцааны тогтвортой байдлыг хангадаг хэмээсэн нь теократ болон консерватив либерализмын үзлийн нийлбэр болжээ” гэж дүгнэсэн байна.

Хэдийгээр хүнийслийн талаар ийнхүү өөр өөр байр суурьтай байдаг хэдий ч улс төр, нийгмийн ухааны сэтгэгчид VI нийгмийн нөхцөл байдалд ойртуулахыг зорьдог байна. Үүний тулд Марксийн хувьд ертөнцийг эргүүлэх шаардлагатай буюу институт болон хандлага аль алинд нь хувьсал хийх хэрэгтэй гэж үзсэн бол Гегель хандлагаа л өөрчлөх ёстой буюу одоо байгаа ертөнц нэгэнт тогтсон учраас түүнд хандлагаа тохируулах нь чухал хэмээсэн байна.

Улс төрийн хүнийсэл

---

¹⁵ Базарпүрэв, С., & Туяагэрэл, Г. (2011). Улс төрийн сэтгэлгээний түүхэн дэх улс төрийн хямралын тухай үзэл санаа ба түүний хувьсан өөрчлөлт. *Политологи №350 /62/,* 34-51, 45.

¹⁶ Comminel, G. C. (2018). *Alienation and Emancipation in the Work of Karl Marx*. New York: Springer Nature America Inc

* 1923-1930 онд байгуулагдсан Нийгмийн судалгааны хүрээлэнтэй холбоотой барууны Марксист уламжлалыг баримтлагч философич, нийгмийн онолчдод өгсөн нэр.

¹⁷ *Alienation*. (2018, Aug 30). Retrieved from Plato.stanford.edu: <https://plato.stanford.edu/entries/alienation/>

¹⁸ Comminel, G. C. (2018). *Alienation and Emancipation in the Work of Karl Marx*. New York: Springer Nature America Inc

“Alienation-ямар нэг зүйлээс хөндийрөх холдох үйл явц”¹⁹ “Хүнийсэл нь либерал нийгэм, либерал улс төрийн гүн ухаанд ямар нэгэн зүйл буруу байгааг харуулж болох оношилгооны үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд объект, субъект хоёрын хоорондын зохистой харилцаа алдагдаж, үүнд бухимдах, зөрчилдсөнөөс болж хоорондоо салан тусгаарлагдах үзэгдэл юм.”²⁰ “Конгресс, Сонгуулийн Хороо, сонгогддог байгууллага зэрэг нийгмийн төв байгууллагуудад үнэнч байдал сулрах иргэдийн хандлага”²¹, “Улс төрийн арга хэмжээнд сонирхолгүй болох болон төрийн албанд үл итгэх байдал хоёрын нийлэмж”²², “Иргэдийн улс төрийн эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх мэдрэмж хамгийн бага байх нийгмийн нөхцөл үүсэхийг хэлнэ”²³, “Улс төрийн төв институт, лидер, нийгмийн улс төрийн үнэлэмж зэргээс хөндийрөх мэдрэмж”²⁴. Улс төрийн хүнийсэл гэсэн ойлголтын хүрээнд утга агуулгын хувьд зарим тохиолдолд төсөөтэй шинжийг агуулдаг, улс төрийн үзэгдэл, үйл явцын талаарх нэр томъёог тодорхойлох нь мөн чухал юм.

Улс төрийн идэвхгүй байдал /Political apathy/:
“apathy-үлбэгэр, номой, идэвхгүй”²⁵

Мерриам вебстерийн толь бичигт “сонирхолгүй байдал, санаа үл зовох байдал”²⁶

“Улс төрийн шинжлэх ухаанд улс төрд сонирхолгүй байх эсвэл хайхрамжгүй хандах мэдрэмжийг улс төрийн идэвхгүй байдал гэнэ.”²⁷”

Улс төрийн абсентеизм /Political absenteeism/:

absenteeism гэдэг нэр томъёо нь Латин хэлний *absens, absentis* буюу алга болсон гэсэн үгнээс гаралтай бөгөөд “хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр өөрийн ажил үүргээ биелүүлэхгүй байх үйл байдал юм.”²⁸ Харин улс төрийн абсентеизм нь “Сонгогчид сонгуульд санал өгөхөөс зайлсхийх эсвэл өргөн утгаараа идэвхгүй байдлаар тодорхойлогддог улс төрийн үйл байдал. Өөрөөр хэлбэл аливаа улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцохоос зайлсхийх, ялангуяа сонгуулийн чиг үүргээс зайлсхийх үйл байдал юм.”²⁹

Санал хураалтад түдгэлзэх /abstention/:

“Санал хураалтыг ямар нэг зүйл эсвэл эсрэг талд ашиглахгүй байхыг сонгосон үйлдэл”³⁰ “Санал хураалтад түдгэлзэх нь оролцогч сонгуулийн өдөр санал хураалтад оролцохгүй байх, эсвэл санал өгөх үеэр байлцсан боловч санал өгөхгүй байх сонгуулийн журмын нэр”³¹.

Улс төрийн цинизм /Political cynicism/:

¹⁹ Оксфордын Англи-Монгол толь бичиг

²⁰ *Alienation*. (2018, Aug 30). Retrieved from Plato.stanford.edu: <https://plato.stanford.edu/entries/alienation/>

²¹ Weakliem, D.L., & Borch, C. Alienation in the United States: Uniform or group-Specific Change? *Sociological Forum* 21, 415-438.

²² Oskarsan, M. (2007). *Social Risk, policy Dissatisfaction and Political Alienation: A Comparison of Six European Countries*. Stanford University Press.

²³ Reef, M.J., & Knoke, D. Political Alienation and Efficacy, Measures of Political Attitudes.

²⁴ Wood, M. (2014). *Political alienation in American Society*. Retrieved from <https://scholarworks.uvm.edu/hcoltheses/38/>.

²⁵ Оксфордын Англи-Монгол толь бичиг

²⁶ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/apathy>

²⁷ Dean, Dwight. (1965). Powerlessness and Political apathy, *Social Science* 40 (4), 208-213.

²⁸ www.oxfordlearnersdictionaries.com/us/definition/english/absenteeism?q=absenteeism

²⁹ www.ru.m.wikipedia.org

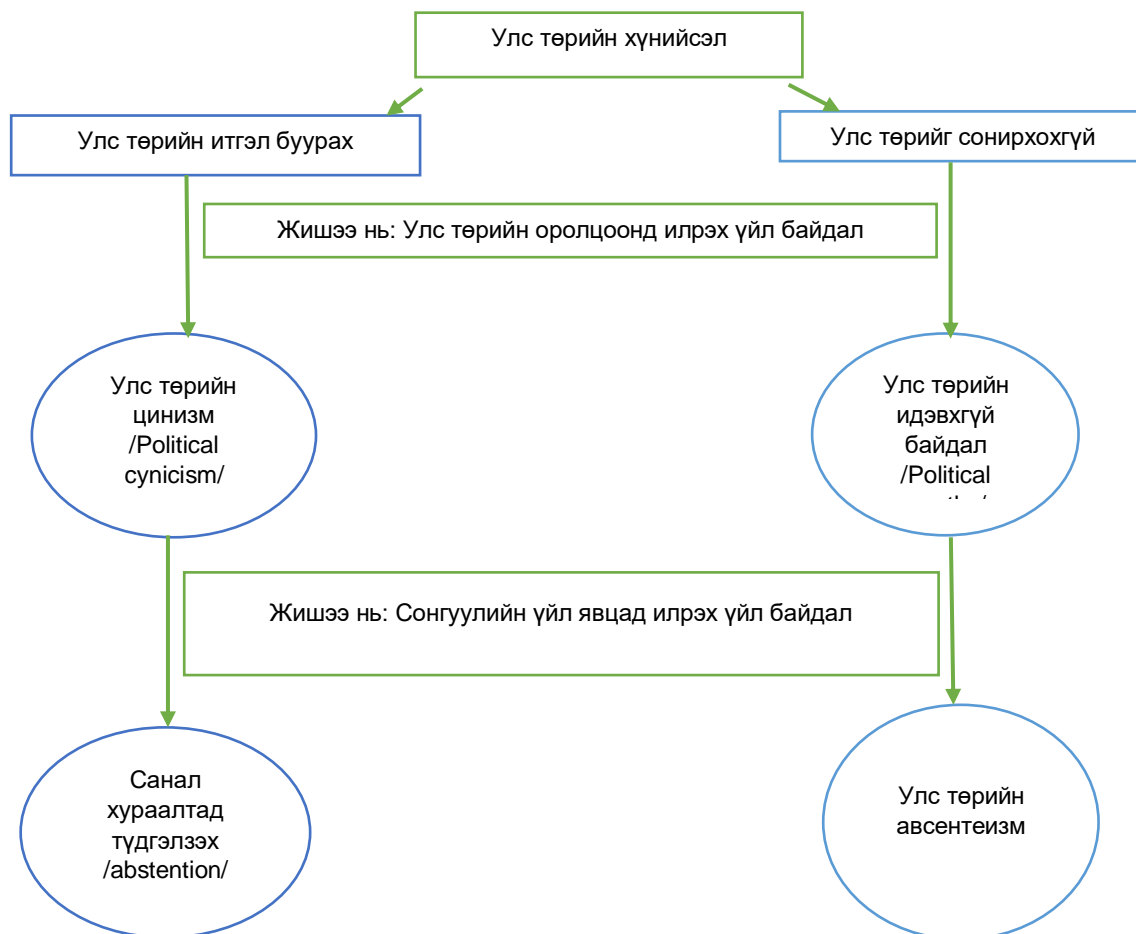
³⁰ www.oxfordlearnersdictionaries.com/us/definition/english/abstention?q=abstention

³¹ en.wikipedia.org/wiki/Abstention

“Цинизм бол бусдын сэдэлд үл итгэх байдлаар тодорхойлогддог хандлага юм. Цинизм нь нийгэм, байгууллага, эрх баригчдын талаар өндөр хүлээлт бий болсны улмаас ёс зүй, нийгмийн үнэт зүйлд үл итгэх байдал юм.”³²

Дээрх улс төрийн ойлголтууд нь улс төрийн итгэл буурах, улс төрийг сонирхохгүй байхаас үүдсэн улс төрийн хөндийрэх хандлага буюу улс төрийн хүнийслийн тодорхой илрэлүүд юм.

Зураг 1. Улс төрийн хүнийсэл /схем/

Хүнийслийн хандлагыг судлаач Марвин Олсин 4 хэлбэр болгон ангилсан байна.

1. Гажсан төрийн хэлбэрээс хувь хүн хүнийсэх хандлага бөгөөд Дюржем “уламжлалт ёс суртахууны хэм хэмжээ сулрах, нуран унасан нийгэмд илрэн гардаг нийгмийн хэвийн бус байдал”³³ хэмээн тодорхойлсон байна.
2. Судлаач Диан болон Мидлитон нарын боловсруулсан хүнийслийн хүчтэй хамаарлын ойлголт бөгөөд тэд хүчгүй байдал, утгагүй байдал, удирдамжгүй байдал зэргийг хүнийслийн хэмжигдэхүүн болгон дүн шинжилгээ хийхийг зорьсон.
3. Нийгэм, эдийн засгийн статустай холбоотой хүнийслийн хандлага
4. Соёл, нийгэм, үүрэг ролийн харьцаа алдагдсанаас үүсэх хүнийслийн хандлага

³² E.Olsen, M. (1969). Two categories of political alienation. *Oxford Journals*, Vol 47, (Issue 3), 288-299.

³³ E.Olsen, M. (1969). Two categories of political alienation. *Oxford Journals*, Vol 47, (Issue 3), 288-299.

Майкл Вүүд улс төрөөс хүнийсэх мэдрэмжийг дараах улс төрийн үзэгдэл, үйл явцтай холбох боломжтой гэж үзсэн.³⁴

- Санал өгөхөөс татгалзах
- Саналын дүнг эсэргүүцэх
- Улс төрийн дэглэмээ эсэргүүцэх
- Улс төрийн системийн оролтын дэмжлэг буурах
- Системийн тогтвортой байдалд аюул учрах

Үүнээс харахад улс төр судлаачдын нэг чухал анхаарлаа хандуулдаг судлагдахуун бол улс төрийн системд чиглэсэн хандлага юм. Учир нь улс төрийн системийн онолын гол ойлголт нь улс төрийн системийн бүтэц болон үйл явцыг тодорхойлоход иргэдийн дэмжлэг чухал үүрэгтэй байдагтай холбоотой.

Улс төр судлаач Дэвид Истон “Улс төрийн системийн тогтвортой байдалд чухал байр суурийг бие хүний хандлага эзэлдэг бөгөөд учир нь улс төрийн системийн дэмжлэгийн оролт хамгийн бага хэмжээнээс доогуур байвал ямар ч төрлийн системд аюул нүүрэлдэг.”³⁵ Уг тохиолдолд хүнийслийн ойлголт нь улс төрийн системийн дэмжлэг болон нэгтгэлийн тасралтгүй байдал алдагдсаныг илэрхийлж байна. Улс төрийн систем тасралтгүй эргэх холбоотой байх нь улс төрийн системийн тогтвортой байдлыг бий болгодог. Үүнийг судлаач Ю.Атар “улс төрийн системийн бүтэц хэдий чинээ уян хатан байна төдий чинээ орчноос ирсэн мэдээллийг зөв зохицуулна. Орчноос мэдээлэл бага ирэх тусам улс төрийн систем ба бүтцэд итгэх итгэл алдарна. Улс төрийн системийн бүтцэд итгэх итгэл алдагдсанаас улс төрийн системийн бүтэц өөрчлөгдөх үндэс болно.”³⁶ хэмээн тодорхойлжээ.

Улс төрийн хүнийслийн талаар улс төр судлаачдын дэвшүүлсэн хандлагуудаас Лассуэллийн хандлага түгээмэл ашиглагддаг. Тэрээр “улс төрийн үл тоомсорлол”³⁷ хэмээх нэршлээр үүний үндсэн гурван хэлбэрийн илэрхийллийг авч үзжээ. Үүнд:

1. Улс төрийн сонирхолгүй идэвхгүй байдал: Ажил болон бусад зүйлсийг илүүд үзэн улс төрийн сонирхолгүй байх
2. Улс төрийн эсрэг санаа бодол тээх: шашин зэрэг бусад хүчин зүйлсээс шалтгаалан, улс төртэй холбогдохгүйг зориудаар хичээх
3. Улс төрөөс ангид байх, зугтах: Өмнө нь улс төрд идэвхтэй оролцдог байсан ч илтгэл алдах зэргээс шалтгаалан улс төрөөс зугтах байдал гэжээ.

Улс төрийн хүнийслийн талаарх судалгаа 1960 оны сүүл, 1970-аад оны эхээр хүчээ авсан нь өрнөдийн орнуудад улс төрийн эсэргүүцлийн үйл ажиллагаа, хөдөлгөөнүүд идэвхэжсэн, энэ талаарх эмпирик болон онолын судлагаанууд хийгдэх хэрэгцээ шаардлагатай мөн холбоотой. Улс төр судлаач Марвин Олсэн “Хүн төрөлхтөн ерөнхийдөө хүнийсэх хандлага, хариу үйлдэл нь нэмэгдэж байгаа бөгөөд хоёр өөр чиглэлд хамаарах хүнийсэх үйл явц ажиглагдаж байна.”³⁸ гэж тодорхойлжээ.

1. Чадамжгүй байдлын хандлага /attitudes of incapability/

Хүний нийгмийн орчны байдлаас болоод нийгмийн дотоод үйл ажиллагаанд үр дүнтэйгээр оролцож чадахгүй гэж мэдрэх явдал. Энэ тохиолдолд хувь хүнийг

³⁴Wood, M. (2014). *Political alienation in American Society*. Retrieved from <https://scholarworks.uvm.edu/hcoltheses/38/>, 5-6.

³⁵ Finifter, W. (1970). Dimensions of Political Alienation. *The American Political Science Review*. Vol 64. No 2, 389-410.

³⁶ Атар, Ю. (2005). Улс төрийн системийн бүцийн өөрчилөлтөнд нөлөөлөх хүчин зүйлүүд. *Политологи №246 /28/*, 47-52, 49.

³⁷ Бумдарь, Д. (2019). Ардчиллын хөгжил, бэхжилтийн тулгамдсан асуудал, сорилтууд. In *Монгол дахь ардчиллын хөгжил, бэхжилт, асуудал, сорилт \1990-2019* (pp. 9-41). Улаанбаатар: "Адмон принт" ХХК, 23.

³⁸ E.Olsen, M. (1969). Two categories of political alienation. *Oxford Journals*, Vol 47, (Issue 3), 288-299.

нийгмийн амьдралд бие даасан байдлаа илэрхийлэх эсвэл өөрийн зорилгодоо хүрэхэд нийгмийн систем саад хориг болж байна гэсэн ойлголтоор илэрхийлэгддэг. Өөрөөр хэлбэл хувь хүн нийгмийн системээсээ хүнийсдэг ба уг хандлага нь гурван ойлголтоор илэрч болно.

- a) Удирдамжгүй байдал: Нийгмийн чухал объект руу чиглэсэн үйл ажиллагааг үл тоох байдлаар илэрдэг.
- b) Сул дорой байдал: Нийгмийн чухал объект руу чиглэсэн үйл ажиллагааны арга хэрэгслийг хангалттай ашиглахгүй байх. Энэ нь засгийн газрын бодлого шийдвэрт нөлөөлж чадгүй гэсэн мэдрэмжээс үүдэлтэй байдаг.
- c) Утгагүй байдал: Хувь хүн өөрийн зорилгодоо хүрэх болон үйл ажиллагааг гүйцэтгэх чадамжтай гэсэн итгэлтэй байх ёстой боловч үйл ажиллагааны мөн чанар болон үр дүн хоёрын харилцааны хооронд зөрчил үүсдэг. Улс төрийн үйл ажиллагаа, улс төрийн сонголт зэрэг нь нийгмийн нөхцөлийг өөрчлөх боломжгүй хий хоосон зүйл гэж мэдрэхээс үүсдэг.

2. Дургүйцэх хандлага /attitudes of discontentment/

Хувь хүн нийгмийн амьдрал дахь үйл ажиллагаа болон зорилго нь үнэ цэнтэй биш гэж мэдрэх явдал бөгөөд үүнийг “Улс төрийн цинизм” гэсэн нэр томъёогоор илэрхийлдэг. Уг хандлага дараах ойлголтоор илэрч болно.

- a) Ялгаатай байдал: Нийгмийн орчин дох нийгмийн ялгаатай байдалд дургүйцэх хандлага бөгөөд энэ нь нийгмийн орчинд харьяалагдах газаргүй гэж мэдрэгдэх мэдрэмжээс үүдэлтэй.
- b) Сэтгэл ханамжгүй байдал: Нийгмийн орчин, объектодоо сэтгэл ханамжгүй байх
- c) Урам хугарах байдал: Нийгмийн нь санаа бодолд нийцэхгүй болох.

Улс төр судлаач Ада В.Финифтэр “улс төрийн үйл явц болон засгийн газрын институтуудад олон нийтийн зүгээс хэрхэн хандаж буй хандлагыг судлахад улс төрийн хүнийслийн хэмжигдэхүүнүүд илрэн гардаг”. Түүнчлэн улс төрийн хүнийслийн судалгаанд чадамжгүй болон дургүйцэх хандлагуудыг тогтоохын тулд эдгээр үзэгдлүүдийг хэмжих нь чухал байдаг.

Улс төрийн хүнийслийн чадамжгүй байдлын хандлагыг улс төр судлаач Ангус Кампбэлл, Жэралд Гарин, Варрэн Миллэр нарын “Сонгогчдын шийдвэр” гэсэн бүтээл дэх улс төрийн үр нөлөөтэй байдлын хэмжүүрээр хэмжих боломжтой ба “улс төрийн үр нөлөө гэдэг нь хувь хүний улс төрийн үйл явцад нөлөөлөхүйц улс төрийн үйлдэл хийх эсвэл хийж чадна гэдгийг мэдрэх явдал”³⁹ юм. Ингээд дараах 4 ойлголтын хүрээнд хэмжилт явуулан зөвшөөрсөн тохиолдолд хүнийслийн чадамжгүй байдлын хандлагын индикаторт хамруулах боломжтой гэж үзсэн байна. Үүнд:

- Төрийн албан хаагчид над шиг хүмүүсийн юу гэж боддогийг нэг их тоодог гэдэгт итгэдэггүй.
- Над шиг хүмүүс засгийн газрын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх санал өгөхөөс өөр арга байхгүй.
- Заримдаа улс төрчид болон засгийн газрыг хэрхэн үйл ажиллагаа явуулдгийг ойлгоход үнэхээр хэцүү.
- Над шиг хүмүүс засгийн газарт юу хийх талаар нь хэлэх боломжгүй.

Харин дургүйцэл болон улс төрийн цинизмийн хандлагыг дараах хэмжүүрээр хэмжээд ойлголт бүрийг зөвшөөрвөл улс төрийн хүнийслийн индикатор гэж үзэх боломжтой.

- Сүүлийн үед засгийн газар миний зөв зүйл гэж бодохгүй байгаа олон зүйлийг хийсэн.

³⁹ E.Olsen, M. (1969). Two categories of political alienation. *Oxford Journals*, Vol 47, (Issue 3), 288-299.

- Ихэнх тохиолдолд засгийн газар над шиг хүмүүст хамааралгүй бизнес болон цөөн бүлгүүдийн сонирхлыг илэрхийлсэн үйлчилгээ үзүүлж байгаа.
- Засгийн газар олонх хүмүүсийн хүсдэг гарцаагүй шаардлагатай үйл ажиллагааг явуулж чаддаггүй гэж надад санагддаг.
- Засгийн газрын одоогийн бүтэц болон үйл ажиллагаа нь улс орны өмнө тулгарч байгаа чухал асуудлуудыг шийдвэрлэж чадахгүй байна гэж үзэж байна.

Ийнхүү дээрх ойлголтуудтай ижил төстэй хэмжигдэхүүнээр улс төрийн хүнийслийн чадамжгүй байдал болон дургүйцлийн хандлагыг судалсан олон судалгаа шинжилгээ байдаг бөгөөд ихэнх нь улс төрчид болон төрийн албанд итгэх итгэл сулрах, үйл ажиллагаанд нь тааламжтай хандахгүй байх нь улс төрийн системдээ бүхэлд нь сөрөг үнэлэмжтэй болгож байгааг илэрхийлсэн байдаг.

Улс төрийн хүнийслийг судалдаг нэр хүнд бүхий санал асуулга бол “Харрис Полл”⁴⁰ олон нийтийн санаа бодлын тандалт судалгаа бөгөөд 1966 оноос хойш тасралтгүй хийгдэж байгаа АНУ-ын арван наймаас дээш насны иргэдийн улс төрийн хүнийслийн талаарх судалгаа юм. Тус судалгааны үр дүнгээр иргэдийн сонирхлыг эрх мэдэл, нөлөө бүхий хүмүүс сонсож, тэдэнд хэрхэн хандаж буйг хэмждэг ба индексийг 1/ улс орны удирдагч нарт танд юу тохиолдох нь хамаагүй гэж итгэдэг, 2/ баян хүмүүс улам баяжиж, ядуучууд ядуурч байна, 3/ эрх мэдэлтэй ихэнх хүмүүс бусад хүмүүсийн давуу талыг ашиглахыг хичээдэг, 4/ таны бодож байгаа зүйлс тийм ч чухалд тооцогдохгүй гэж итгэх, 5/ эргэн тойронд болж буй зүйлсээс гадуур үйлддэг гэж үздэг гэсэн таван асуултын дагуу боловсруулан хэмждэг. Түүнчлэн судалгаанд оролцогчдын улс төрийн үзэл санаа, нас, хүйс, боловсрол, орлого, үндэс угсаа гэсэн үзүүлэлтээр нь дээрх таван ойлголтод дүн шинжилгээ хийдэг.

---

⁴⁰ Harris Poll www.theharrispoll.com

Кейс 1: 2013 оны 10-р сарын 16-21-ний хооронд болон 2016 оны 5-р сарын 31-ны өдрөөс 6 дугаар сарын 2-ний хооронд Харрис Полл-ын онлайнаар хийсэн судалгаа үр дүнг тоймлон хүргэвэл:

Зураг 2. Харрис Полл санал асуулгын дүн

Эх сурвалж: www.theharrispoll.com⁴¹ болон www.prnewswire.com⁴²

Америкчуудын улс төрийн хүнийсэл өндөртэй бөгөөд 2016 онд хийгдсэн судалгааны тайланд “Барак Обама бүрэн эрхийн хугацаа дуусахад улс төрийн намын харьяаллаас болж улс төрөөс хөндийрөх хандлага ажиглагдаж байна. Бүгд Найрамдах үзэлтнүүд Ардчилсан болон бие даагчдаас /Independents/ илүү хүнийсэх хандлагатай байгаа бол коллеж төгссөн хүмүүс ахлах сургууль болон бага боловсролтой иргэдээс илүү хүнийсэх хандлагатай байна.” хэмээжээ.

Дээрх ойлголтуудыг нэгтгэн үзвэл улс төрийн хүнийслийн индикаторууд нь дараах нийтлэг хэмжүүрүүдийг тодорхойлдог.

- Хувь хүмүүс улс орон болон олон улсын асуудлыг ойлгох чадвар, асуудлуудыг хууль, дүрэм, журам, бодлого, шийдвэр шийдвэрлэж чадаж байгаа эсэхэд хандах хандлага
- Хувь хүмүүс улс төрийн үйл явцад нөлөөлж чаддаг талаарх хандлага

⁴¹ Allyssa, B., & Elise, S. (2016, Jun 28). *Americans' Sense of Alienation Remains at Record High*. Retrieved from www.theharrispoll.com:https://theharrispoll.com/in-the-midst-of-the-contentious-presidential-primary-elections-the-harris-poll-measured-how-alienated-americans-feel-as-part-of-a-long-term-trend-the-last-time-alienation-was-measured-was-in-novemb/

⁴² *Harris Poll Alienation Index Climbs Again as Two-Thirds of Americans Feel Alienated*. (2013, Nov 12). Retrieved from www.prnewswire.com:https://www.prnewswire.com/news-releases/harris-poll-alienation-index-climbs-again-as-two-thirds-of-americans-feel-alienated-231542101.html

- Төр иргэдийн амьдралд үзүүлэх олон янзын нөлөөг ухамсарлах хандлага
- Үндсэн хуулиар баталгаажсан иргэдийн тэгш боломжийг төр хангаж байгаа эсэх талаарх хандлага
- Тодорхой хүмүүс болон бүлгүүд өөрсдийн эрх ашгийн үүднээс төрийн үйл ажиллагаанд нөлөөлдөг эсэх болон хувь хүний төрийн албанд итгэх эсэх талаарх хандлага

Кейс 2: 1965 онд АНУ-ын Мичиган мужийн Анн Арбор хотод улс төрийн хүнийслийн судалгаа⁴³ хийгдсэн бөгөөд түүврээ боловсрол, ажил мэргэжил, орлого, нас, хүйс гэсэн нийгэм эдийн засгийн хүчин зүйлсийн харилцан хамаарлаар улс төрийн хүнийслийн онцлогийг тодорхойлохоор зорьсон. Ингэхдээ хотын бүх хэсэг бүрээс 154-200 орчим оролцогчдыг “дундаас дээгүүр анги” болон “дундаас доогуур анги” гэсэн хоёр үзүүлэлтээр түүвэрлэн авсан байна. Уг судалгааны үр дүнг дараах байдлаар тодорхойлох боломжтой.

- Хүнийслийн түвшнээр нь судалгаанд оролцогчдыг үнэлбэл “Өндөр хүнийсэл”-тэй 16,2 хувь, “дундаж хүнийсэл”-тэй 19,5 хувийг эзэлж байгаа бол хүнийслийн чадамжгүй байдлын хандлага нь 35,7 хувь, дургүйцлийн хандлага нь 35,3 хувийг эзэлж байна.
- Коллеж төсөгчдийн 50 хувь, бизнес болон мэргэжлийн өндөр статустай оролцогчдын 63 хувь, жилийн 10,000 доллараас дээш орлоготой хүмүүсийн 43 хувьд нь улс төрийн хүнийсэл идэвхтэй байна.
- Бага боловсролтой бичиг хэргийн ажилчид, өндөр настнууд, эмэгтэйчүүд америкийн нийгмийн амьдралд бага оролцдог ба үүнийхээ хэрээр улс төрийн хүнийслийн түвшин нэмэгдэж байна.
- Улс төрийн үзлийн хувьд ардчилсан үзэлтнүүд бүгд найрамдах үзэлтэй эсвэл бие даасан үзэлтэй хэсгээс илүү улс төрийн чадваргүй байгаагаа илэрхийлдэг.

Дээрх кейсээс харахад улс төрийн хүнийсэх хандлага ерөнхий хоёр шалтгаантай гэж судлаачид үздэг ба нэгд, иргэдийн амьдралын түвшин хангалуун, чадамжтай болох тусам улс төрийн сонирхол нь буурдаг, хоёрт, иргэдийн улс төрт итгэх итгэл буурч, улс төрийн нөлөөгүй гэж итгэх, нийгмийн амьдралд идэвхгүй байх зэрэг нь улс төрийг сонирхохгүй болгож улс төрөөс хүнийсдэг. Хувь хүн нийгэм, улс төрийн амьдралаас хөндийрөх нь нэг талаас бусадтай харилцах болон нийгмийн давуу талуудыг олж авахад саад болдог, нөгөө талаас төрөөс гаргаж буй бодлого, шийдвэрүүд тохирохгүй болж эхэлдэг.

Тиймд судлаачид улс төрийн хүнийслийг судалж хэмжүүрүүдийг нь тодорхойлон, байгаа эсэхийг тогтоон, шалтгааныг нь илрүүлэх, үр дүнг нь тооцоолох нь шийдвэр гаргагчдад улс орны улс төрийн соёлын хэм хэмжээг тодорхойлох, улс төрчдийн үйл байдалд дүн шинжилгээ хийх, улс төрийн хүнийслийн цаашдын ойлголтод тодруулга хийх, олон төрлийн нийгмийн гишүүд болон нийгмийн нөхцөл байдлын талаар хүнийсэлтэй хамаарал бүхий нарийвчилсан таамаглал дэвшүүлэх, нийгэм, сэтгэлзүйн янз бүрийн хувьсагчдын хоорондын харилцааны тааламжтай нөхцөл үүсэхэд олон талаас нь хэмжих зэрэг олон давуу талыг бий болгож улс төрийн системийн тогтвортой байдлыг хангах эрдэм шинжилгээний ач холбогдолтой юм.

⁴³ E.Olsen, M. (1969). Two categories of political alienation. *Oxford Journals*, Vol 47, (Issue 3), 288-299.

Хэлэлцүүлэг

Хүнийслийн тухай ойлголтын онолын боловсруулалт IX зуунд хийгдэж эхэлсэн боловч эрдэмтдийн дунд нэгдсэн байр сууринд хүрэлгүй 1930-аад онтой золгосон бөгөөд одоог хүртэл судалгааны хувьд маргаантай байдаг ч ерөнхийдөө зургаан гол чиглэлд судалгааны хүрээгээ тогтоосон байна. Анхлан ямар нэг хязгаарлалтаас чөлөөлөгдөх тухай ихэвчлэн яригддаг байсан бол орчин үеийн улс төрийн шинжлэх ухаанд төр, төрийн бодлого шийдвэр, үйл ажиллагаанд иргэдийн үнэлэмж буурч, итгэл алдсанаас үүдэн гарч буй иргэдийн үйл байдал нийгэм, улс төрийн үйл явцад хэрхэн нөлөөлж байгааг судлах болсон. Тийм ч учраас хөгжингүй орнууд улс төрийн хүнийслийг хэмжих нь төр, улс төрчдийн үйл ажиллагаанд дүгнэлт хийх чухал ач холбогдолтой хэмээн үзэж эрдэмтдийн боловсруулсан тодорхой ойлголтуудын хүрээнд индикаторуудаар хэмжих болжээ. Олон улсын туршлагад тухайлан улс төрийн хүнийслийн талаар хийгддэг олон нийтийн санаа бодлын судалгаанууд тогтмол явагддаг байна.

Иргэдийн улс төрөөс хүнийсэх хандлагыг учир шалтгаан болон түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг олон талаас нь судлан тогтоохгүйгээр олон асуудлын үндэс болж, эргэх холбоотойгоор шийдэгдэхгүй байгаа төр иргэн хоёрын хоорондын харилцааны зөрчилт байдлын асуудлуудыг шийдвэрлэхэд бэрхшээлтэй болов уу. Улс төрийн хүнийсэл нь нийгмийн зүгээс бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргахад мэдээлэх, бодлогын үйл явцыг хянах, үнэлэх үнэлгээний үүрэг гүйцэтгэдэг тул энэ талаарх судалгаа шинжилгээ нь зөрчилтэй байгаа асуудлыг нөхцөл байдлыг сайжруулах, шийдвэрлэх боломжит хувилбарыг гаргахад чухал нөлөөтэй тул улс төрийн хүнийслийг хэмжих индикаторуудыг тодорхойлох нь чухал ач холбогдолтой юм.

Abstract

The social sciences, such as history, society, philosophy, social psychology, and political science, study the alienation. Since the 1980s, political alienation has been strongly observed in Western countries. Therefore, political scientists are paying more attention to the importance of research on this issue and the need for specialized research in this field. The purpose of this article is to show the general concept and terminology of alienation, the concept changes in the social development, and the theoretical and methodological approaches of political alienation, research directions and criteria.

Ашигласан зохиол

- Alienation*. (2018, Aug 30). Retrieved from Plato.stanford.edu: <https://plato.stanford.edu/entries/alienation/>
- Allyssa, B., & Elise, S. (2016, Jun 28). *Americans' Sense of Alienation Remains at Record High*. Retrieved from www.theharrispoll.com: <https://theharrispoll.com/in-the-midst-of-the-contentious-presidential-primary-elections-the-harris-poll-measured-how-alienated-americans-feel-as-part-of-a-long-term-trend-the-last-time-alienation-was-measured-was-in-novemb/>
- Amin, C. Z. (2016, 6 18). *Attitude: Adoption and Change*. Retrieved from slideshare.net: <https://www.slideshare.net/zulfiqer732/attitude-formation-and-change>
- Chuluunbaatar, G. (2018). Deliberative democracy as a possible solution to the challenges of Mongolian Democracy. *Proceedings of the International Conference on "Deliberative Democracy in Asia"*, (pp. 55-72). Ulaanbaatar.
- Comninel, G. C. (2018). *Alienation and Emancipation in the Work of Karl Marx*. New York: Springer Nature America Inc.

- E.Olsen, M. (1969). Two categories of political alienation. *Oxford Journals, Vol 47, (Issue 3)*, 288-299.
- Easton, D. (1965). *A systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons.
- FindLaw's team. (2020 оны Mar 18). *www.findlaw.com*. What does Abstention from Voting Mean?: <https://www.findlaw.com/voting/my-voting-guide/what-does-abstention-from-voting-mean-.html>-ээс Гаграсан
- Finifter, W. (1970). Dimensions of Political Alienation. *The American Political Science Review. Vol 64. No 2*, 389-410.
- Harris Poll Alienation Index Climbs Again as Two-Thirds of Americans Feel Alienated*. (2013, Nov 12). Retrieved from *www.prnewswire.com*: <https://www.prnewswire.com/news-releases/harris-poll-alienation-index-climbs-again-as-two-thirds-of-americans-feel-alienated-231542101.html>
- Klima, M. (2017). *Тоталитар дэглэмээс гажуудсан ардчилал руу*. Улаанбаатар: "СЭЛЭНГЭПРЕСС" ХХК.
- Oskarsan, M. (2007). *Social Risk, policy Dissatisfaction and Political Alienation: A Comparison of Six European Countries*. Stanford University Press.
- Patterson, T. E. (2008). *The American Democracy*. New York: McGraw-Hill Companies, Inc.
- Sidney, J. J. (1983). *The Alienation of the individual from society: A social-psychological theory and cross-cultural comparison*. <https://lib.dr.iastate.edu/rtd/8484/>.
- Social indicators*. (2016, May 16). Retrieved from *www.progress.org*: <http://wikiprogress.org/articles/archive/social-indicators/>
- Tomas, I. P. (2020). Alienation and fetishism in Karl Marx's Critique of Political Economy. *Nova Economia Vol 30 No2*.
- Viktor, D., Amna, E., & Banaji, S. (2018). Apathy or Alienation? Political passivity among youths across eight European Union Countries. *European Journal of Development Psychology Volume 158, 284-301.*, 284-301.
- Wood, M. (2014). *Political alienation in American Society*. Retrieved from <https://scholarworks.uvm.edu/hcoltheses/38/>.
- Атар, Ю. (2005). Улс төрийн системийн бүцийн өөрчилөлтөнд нөлөөлөх хүчин зүйлүүд. *Политологи №246 /28/, 47-52*.
- Базарпүрэв, С., & Туяагэрэл, Г. (2011). Улс төрийн сэтгэлгээний түүхэн дэх улс төрийн хямралын тухай үзэл санаа ба түүний хувьсан өөрчлөлт. *Политологи №350 /62/, 34-51*.
- Бумдарь, Д. (2019). Ардчиллын хөгжил, бэхжилтийн тулгамдсан асуудал, сорилтууд. In *Монгол дахь ардчиллын хөгжил, бэхжилт, асуудал, сорилт \1990-2019* (pp. 9-41). Улаанбаатар: "Адмон принт" ХХК, 23.
- Хууль зүй, Дотоод хэргийн яам. (2007). Шүүх, эрх зүйн шинэчлэлт, Философи гарын авлага, Улаанбаатар, 71.
- Төмөрбаатар, Я. (2020). Хүнийсэл. Т. Ж, & М. С-Д, *Улс төрийн шинжлэх ухааны нэвтэрхий толь* (хуудсд. 747-750). Улаанбаатар: Адмон принт ХХК.